อรศิริ ปาณินท์

"ละม้าย คล้าย เหมือน"

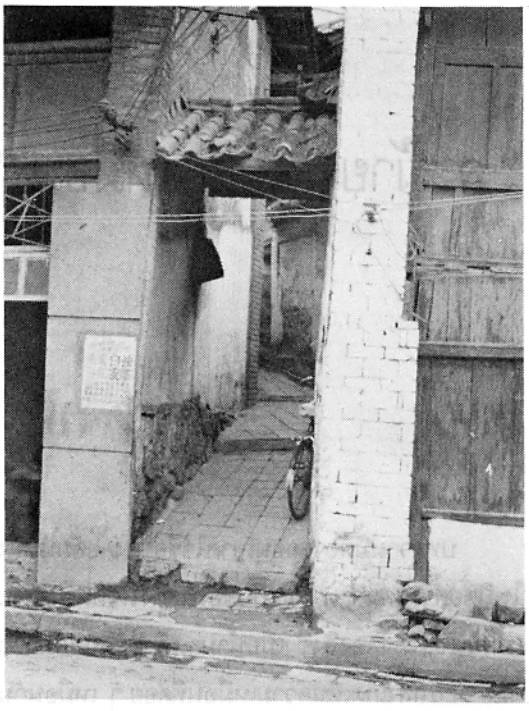
บทความนี้ต้องขออนุญาตใช้ชื่อของคอลัมน์หนึ่งในนิตยสารลลนา เพราะเป็นชื่อที่แสดงให้เห็นถึงความเหมือนของสิ่งสองสิ่งซึ่งเมื่อนำมาเปรียบเทียบกันแล้วจะสามารถสังเกตเห็นความเหมือนที่ค่อย ๆ เหมือนกันมากขึ้น ๆ มาตามลำดับ ซึ่งตรงกับความเหมือนที่ต้องการกล่าวถึงในบทความนี้

เมื่อกล่าวถึงชุมชนจีน หรือที่เรียกติดปากกันว่าไชน่าทาวน์ ซึ่งเป็นย่านของคนเชื้อสายจีน ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในแหล่งต่าง ๆ ของโลก เรามักจะหลับตานึกเห็นภาพในลักษณะของกลุ่มตึกแถวเรียงรายต่อเนื่องกัน ซึ่งใช้ค้าขายในชั้นล่าง และเป็นที่พักอาศัยในชั้นบน ลักษณะของตึกแถวจะรวมตัวกันอย่างหนาแน่นเช่นเดียวกับแถบเยาวราช ราชวงศ์ ทรงวาด จักรวรรดิ์ในกรุงเทพมหานคร และลักษณะของชุมชนเช่นเดียวกันนี้เราก็จะพบได้ในชุมชนจีนหรือไชน่าทาวน์ในนิวยอร์ค ซานฟรานซิสโก ลอนดอน ปารีส และอีกหลาย ๆ เมืองในโลกที่มีคนจีนรวมกลุ่มกันอาศัยอยู่ ซึ่งความเหมือนของลักษณะชุมชนจีนที่กล่าวข้างต้นมักจะเป็นที่คุ้นตากันดีอยู่แล้ว ดังนั้นสิ่งที่จะเปรียบเทียบให้เห็นความ *"ละม้าย คล้าย เหมือน"* ของชุมชนจีนต่อไปนี้จะกล่าวถึงลักษณะทางกายภาพของชุมชนพักอาศัยของจีนในเมืองคุนมิง มณฑลยูนนานซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของสาธารณรัฐประชาชนจีน กับชุมชนพักอาศัยของคนจีนและคนไทย เชื้อสายจีนในกรุงเทพฯ นี้เอง แต่มิใช่ เยาวราช ราชวงศ์ที่ขึ้นชื่อลือชา แต่เป็นชุมชนพักอาศัยซึ่งยังคงความ *"ละม้าย คล้าย เหมือน"* กับลักษณะของชุมชนจีนดั้งเดิมในประเทศจีนเป็นอย่างมาก ย่านนั้นคือชุมชนย่านท่าดินแดง ฝั่งธนบุรี ที่ใกล้ ๆ ตัวเรานี้เอง

เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า คนไทยและคนจีนมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมกันมาเป็นเวลาช้านานและสามารถผสมผสานกันได้อย่างกลมกลืน ทั้งยังดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข โดยลักษณะทางกายภาพของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและลักษณะของสถาปัตยกรรมจะสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ ได้อย่างชัดเจน ดังนั้นเหตุผลที่เลือกกล่าวเปรียบเทียบความเหมือนของชุมชนพักอาศัยในเมืองคุนมิงกับชุมชนพักอาศัยของชาวจีนในแถบท่าดินแดงฝั่งธนบุรี ก็เพื่อให้เห็นความเหมือนในประเด็นต่าง ๆ ของการตั้งถิ่นฐานชุมชนและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนซึ่งมาตั้งถิ่นฐานในภูมิภาคที่ต่างกัน ในขณะเดียวกันกับการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะทางกายภาพของชุมชนและสถาปัตยกรรม เราก็สามารถพิจารณาถึงการสอดแทรกวัฒนธรรมของไทยในชีวิต

ของคนจีนที่ส่งผลให้มีความต่างในความเหมือนด้วยเช่นกัน

ลักษณะของการตั้งถิ่นฐานชุมชนในเมืองคุนมิงมณฑลยูนนานก็เช่นเดียวกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเกษตรกรรมของชาติอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียคือ มีการรวมกลุ่มของประชากรที่ทำการเกษตรกรรมกลุ่มหนึ่งในพื้นที่ที่ทำการเกษตรกรรม และมีการรวมกลุ่มประชากรในย่านชุมชนที่เป็นชุมชนเมืองซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับชุมชนเกษตรกรรมอีกกลุ่มหนึ่ง ในย่านชุมชนเมืองนี้มีการผสมผสานของกลุ่มชุมชนพักอาศัยและพาณิชย์พักอาศัยอยู่รวมในกลุ่มเดียวกันอย่างหนาแน่น ลักษณะของชุมชนพักอาศัยในเมืองคุนมิงยังคงลักษณะอาคารบ้านเรือนแบบดั้งเดิมอยู่เป็นจำนวนมาก อาคารพักอาศัยและพาณิชย์พักอาศัยอยู่คละกัน ลักษณะอาคารแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ประเภทหนึ่งเป็นอาคารแถวทั้งชั้นเดียวและสองชั้นเรียงรายเป็นแนวยาวไปตามแนวถนนหลักในเมือง อีกประเภทหนึ่งเป็นอาคารพักอาศัยแบบอาคารกลุ่ม มีลานกลางขนาดเล็ก ๆ ร่วมกัน อาคารประเภทหลังนี้มักอยู่เป็นกลุ่มหลังแนวอาคารแถว โดยแยกไปจากซอกตึกแคบ ๆ (รูปที่ 1) เช่นเดียวกับกลุ่มอาคารที่เรามักเห็นชินตาจากภาพยนตร์จีนประเภทกำลังภายในทั้งหลายที่ฉายกันอยู่ในปัจจุบัน อาคารทั้งสองประเภทมีทั้งเป็นวัสดุประเภทก่ออิฐฉาบปูนชั้นล่าง เป็นไม้ชั้นบนและประเภทใช้วัสดุก่อสร้างที่เป็นไม้ทั้งหลังหรือก่ออิฐฉาบปูนทั้งหลัง หลังคาจั่วความเอียงลาดน้อย หลังคาจีนมุงหลังคาด้วยกระเบื้องกาบกล้วย หรือที่เราเรียกทั่วไปว่ากระเบื้องแบบจีนนั่นเอง (รูปที่ 2) หากพิจารณาจากรูปทรงภายนอก จะเห็นกลุ่มอาคารพักอาศัยแบบจีนดั้งเดิมให้บรรยากาศที่น่าสนใจและดูเสมือนว่าตึกแถวซึ่งแบ่งเป็นคูหาย่อยคงเหมือนกับตึกแถวที่ปรากฏให้เห็นกันทั่วไป คือแต่ละหน่วยอาศัยอยู่หนึ่งครอบครัว แต่ทว่าเนื่องจากปริมาณประชากรของจีนในปัจจุบันมีจำนวนมาก จำเป็นต้องมีการแบ่งปันที่พักอาศัยกันอย่างทั่วถึง ดังนั้นที่เราเห็นจากภาพภายนอกว่าเป็นอาคาร 1 หน่วย แทนที่จะเป็นที่อาศัยของคน 1 ครอบครัว กลับกลายเป็นที่พักอาศัยของผู้คนอย่างน้อย 2 หรือ 3 ครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นอาคาร 2 ชั้น จะกลายเป็นที่พักอาศัยของคนอย่างน้อย 3 หรือ 4 ครอบครัว หรือมากกว่า ดังนั้นจึงเป็นสิ่งปกติธรรมดาที่ในพื้นที่ 9 - 12 ตารางเมตร จะเป็นที่อาศัยของคนทั้งครอบครัว ซึ่งมี 2 - 3 คน เป็นอย่างต่ำ ภายในพื้นที่ 9 - 12 ตารางเมตรจะต้องใช้งานอเนกประสงค์ คือทั้งพักผ่อน รับแขก นอน บางบ้านต่อชั้นนอนต่างหากแบบเตียง 2 ชั้น ในแต่ละหน่วยพักอาศัย ไม่มีห้องน้ำ

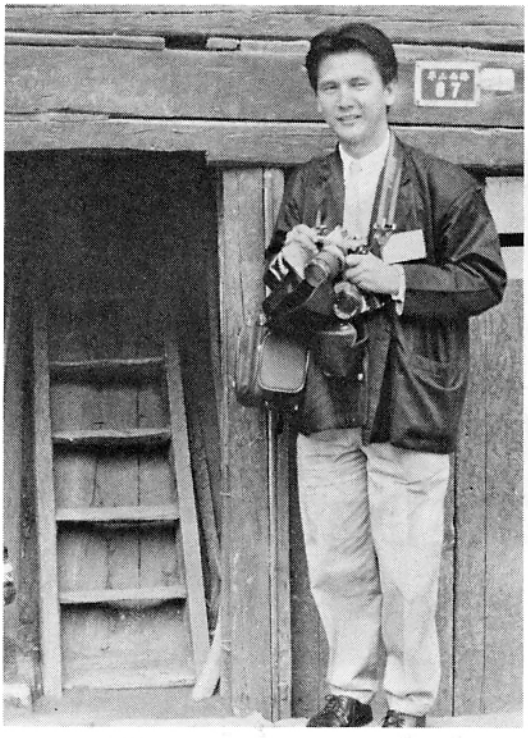
รูปที่ 1 ทางเข้าอาคารกลุ่มหลังอาคารแถว เป็นซอกเล็ก ๆ ระหว่างอาคารแถวเข้าไปพบกับกลุ่มอาคารประเภทที่มีลานโล่งเล็ก ๆ ระหว่างกลุ่มอาคารลักษณะนี้อยู่ซ้อนกันหลาย ๆ กลุ่มทำให้ทางเดินคดเคี้ยวหลายซอกมุม

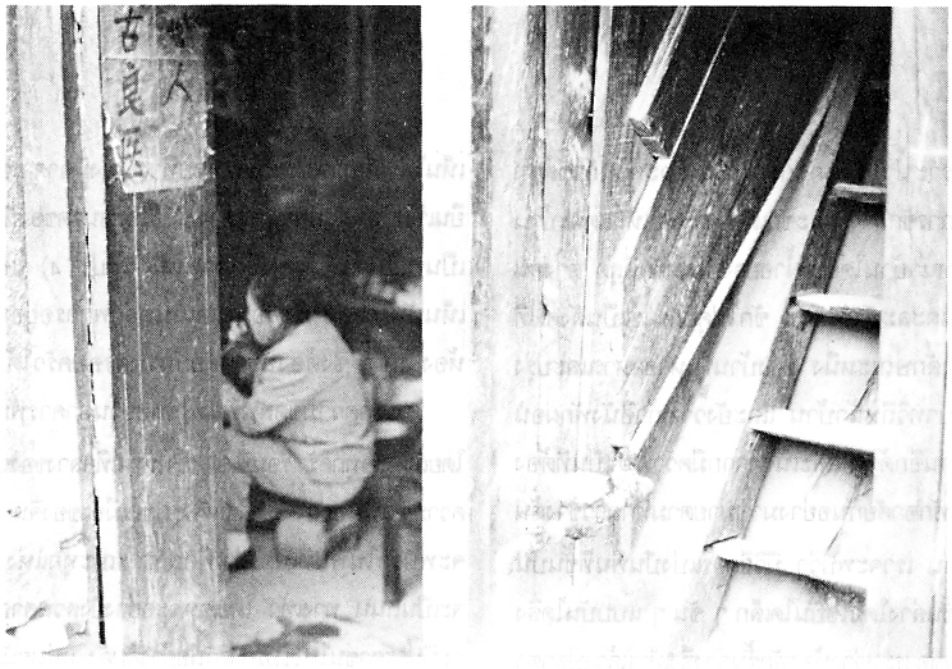
รูปที่ 2 ลักษณะอาคารบ้านเรือนในชุมชนเมืองของคุนมิง เป็นอาคารแถวชั้นเดียวผสมสองชั้น สร้างด้วยไม้ผสมกับการก่ออิฐฉาบปูน หลังคาจั่วความเอียงลาดน้อย มุงกระเบื้องกาบกล้วยแบบจีน

ส้วม เพราะน้ำใช้ก็อกสาธารณะ และส้วมก็ใช้ส้วมร่วมกัน การซักล้าง และซักเสื้อผ้าจะพบเห็นแต่ละบ้านนั่งซักผ้าหน้าบ้านโดยใช้น้ำอย่างประหยัดที่สุด ต่างคนต่างซักในกะละมังสังกะสี ซักไปคุยกันไปเป็นสังคมที่ใกล้ชิดอีกลักษณะหนึ่ง บางบ้านหุงหาอาหารและปรุงอาหารที่บาทวิถีหน้าบ้าน และยังวางเก้าอี้นั่งพักผ่อนไว้หน้าบ้านอีกด้วย และเนื่องจากมีความจำเป็นที่ต้องแบ่งปันที่พักอาศัยกันอย่างมากมายตามที่กล่าวข้างต้น ในบางบ้าน เราจะพบว่า มีวิธีการแบ่งปันพื้นที่ชั้นบนออกจากชั้นล่างโดยใช้บันไดเล็ก ๆ ชัน ๆ แบบบันไดลิงพาดอยู่ในช่องระหว่างห้องพักชั้นล่างซึ่งเห็นแล้วแปลกตามาก เพราะนึกไม่ถึงว่าจะมีวิธีแบ่งชั้นการใช้สอยในลักษณะดังกล่าวในชุมชนเมือง ลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้จากภาพประกอบ (รูปที่ 3) ซึ่งมีอาจารย์สมคิดยืนเทียบสัดส่วนกับช่องทางเข้า และขนาดของบันไดไว้เป็นหลักฐาน ส่วนอีกภาพหนึ่ง (รูปที่ 4) นอกจากเห็นบันไดแล้ว ยังพอจะแลเห็นสภาพการอยู่อาศัยในห้องเล็ก ๆ ซึ่งต้องอยู่อาศัยกันทั้งครอบครัวได้

จากความขัดสนพื้นที่ใช้สอยในอาคารพักอาศัยโดยถ้วนทั่วทุกครัวเรือนนี้เอง ทำให้พื้นที่กลางของชุมชนมีความจำเป็นอย่างมากสำหรับชุมชนเมืองของจีน เพราะจะพบว่าในพื้นที่เปิดโล่งเพื่อสาธารณะทุกแห่ง ไม่ว่าจะเป็นถนน ทางเท้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งสวนสาธารณะจะมีประชาชนไปใช้บริการกันอย่างคับคั่ง แน่นขนัด โดยเราจะพบเห็นคนทุกรุ่นทุกวัยแต่งตัวกันสวยงามเดินกันเต็มสวนสาธารณะ โดยเฉพาะคนรุ่นหนุ่มสาว ทั้งนี้

รูปที่ 3 อาจารย์ สมคิด จิระทัศนกุล ยืนเทียบสัดส่วนกับทางเข้าอาคารชั้นบน ซึ่งแยกผู้ครอบครองจากอาคารชั้นล่าง

รูปที่ 4 สภาพอาคารพักอาศัยชั้นล่างซึ่งใช้พื้นที่อาศัยต่อครอบครัวน้อยมาก และใช้สอยอเนกประสงค์ในพื้นที่เดียวกัน

เพราะบ้านพักอาศัยของทุกคนมีขนาดเล็กมาก ไม่สามารถใช้ต้อนรับซายหนุ่มหรือหญิงสาวอื่น ๆ นอกเหนือจากผู้ที่อาศัยในบ้านได้ และในบางเวลาที่พบเห็นผู้คนแต่งตัวสวยงามเดินเล่นอยู่ตามถนน ตามสวนสาธารณะ ทำให้ฉุกคิดว่า เมื่อเวลาเขาเหล่านั้นกลับเข้าบ้าน เขาจะเอาเสื้อผ้าสวย ๆ เหล่านั้นไปเก็บไว้ที่ไหนในบ้าน เพราะในแต่ละบ้านไม่มีพื้นที่เหลือพอที่จะใช้เก็บตู้เสื้อผ้าหรือเครื่องใช้อื่นใดเลย นอกจากเครื่องใช้พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีพ เช่น เตาไฟ กาน้ำ หม้อ จานชาม และชามอ่าง เท่านั้น ในบริเวณบาทวิถีในเมือง สิ่งที่ขาดไม่ได้คือหาบเร่สำหรับปะซ่อมรองเท้าที่ชำรุดซึ่งมีผู้ใช้บริการอย่างอุ่นหนาฝาคั่ง (รูปที่ 5) ทั้งนี้เพราะคนในชุมชนส่วนใหญ่จะเดินมากกว่านั่งรถจึงทำให้ร้านปะซ่อมรองเท้ามีลูกค้ามาใช้บริการอย่างสม่ำเสมอ และเป็นที่น่าแปลกใจคือ หญิงสาวจีนไม่เฉพาะแต่ในเมืองคุนมิง แต่ในเมืองอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะแต่งตัวชุดใดก็ตาม ทั้งชุดกางเกงเสื้อแบบพื้นบ้าน หรือชุดสมัยใหม่ เสื้อยืดกางเกงยีนส์ แทบทุกคนจะใส่รองเท้าซ่นสูงและเป็นซ่นชนิดสูงมากด้วย เป็นที่นิยมอย่างสูงสุดในกลุ่มหญิงสาวจีน ดังนั้น บริการซ่อมซ่นรองเท้าข้างถนนจะมีลูกค้านั่งคอยรับบริการอยู่ตลอดเวลา

ในกลุ่มอาคารพักอาศัยซึ่งมีอาคารพาณิชย์พักอาศัยแทรกตัวอยู่เป็นหย่อม ๆ นั้น ในบางพื้นที่มีการดัดแปลงอาคารพักอาศัยบางหน่วย เป็นโรงเรียนอนุบาลหรือสถานรับเลี้ยงเด็กเล็กที่พ่อแม่ออกไปทำงานนอกบ้าน ไม่มีใครเลี้ยงดูลูกดังที่แสดงให้เห็นในภาพ ลักษณะของอาคารไม่มีความแตกต่างไปจากห้องแถวที่ใช้พักอาศัยอื่น ๆ ในกลุ่มเดียวกัน เพียงแต่มีลูกกรงไม้กั้นพอให้เด็กมีความปลอดภัยเท่านั้น (รูปที่ 6) โรงเรียนเหล่านี้มีขนาดพื้นที่ใช้สอยประมาณ 20 - 25 ตารางเมตร สามารถรับเด็กได้ไม่ต่ำกว่า 10 - 15 คน ซึ่งนับว่าอยู่กันอย่างแออัดมากทีเดียว ดังนั้นถ้าในกรณีที่ต้องให้เด็กผลัดกันวิ่งเล่นบ้าง เขาจะใช้พื้นที่บาทวิถีหน้าอาคาร

รูปที่ 5 ร้านปะซ่อมรองเท้าข้างถนน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นมากในชุมชนเมืองของจีน และมีผู้ใช้บริการสม่ำเสมอโดยเฉพาะสุภาพสตรี

เป็นที่วิ่งเล่น โดยมีครูผู้ดูแลออกมานั่งเฝ้าดูแลเด็กที่บาทวิถีตรงเก้าอี้ที่เห็นในภาพถ่าย

สภาพถนนในชุมชนเมืองนั้น หากเป็นชั่วโมงเร่งด่วนช่วงเช้าและเย็น ถนนจะเต็มไปด้วยผู้คนและรถจักรยานขวักไขว่เต็มถนนไปหมด นาน ๆ จะมีรถประจำทางหรือรถแท็กซี่วิ่งผ่าน หากเป็นช่วงเวลากลางวัน ถนนจะว่างเปล่า มีรถจักรยานสองล้อ หรือสามล้อ ตามที่เห็นในภาพที่อาจารย์สมคิดแสดงตัวเป็นสารถี และอาจารย์วนิดายืนให้กำลังใจอยู่ข้าง ๆ (รูปที่ 7) วิ่งอยู่บ้างชนิดที่นับจำนวนคันได้ รถสามล้อดังที่เห็นในภาพใช้ทั้งขนส่งและบรรทุกคน แต่ส่วนใหญ่จะใช้ขนส่งสินค้ามากกว่า เพราะคนส่วนใหญ่จะเดินหรือใช้รถจักรยานสองล้อ สำหรับกลุ่มบ้านพักอาศัยประเภทที่อยู่กันเป็นกลุ่มมีลานเล็ก ๆ ตรงกลาง มิใช่อาคารแถว อาจมีพื้นที่ว่างเล็ก ๆ น้อย ๆ สำหรับปลูกต้นไม้กระถางเพื่อความงดงามบ้าง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นไม้กระถางซึ่งปลูกเป็นสิริมงคล เช่นต้นโบตั๋นหรือโป๋ยเซียนดังที่เห็นในภาพ ดอกไม้เหล่านี้ทำให้กลุ่มบ้านมีสีสันสวยสดงดงามแทรกอยู่บ้าง (รูปที่ 8) แทนที่จะพบเห็นแต่กลุ่มห้องแถวที่แห้งแล้ง และอยู่กันอย่างหนาแน่นเท่านั้น

รูปที่ 6 โรงเรียนอนุบาลของชุมชนเมืองในคุนมิง กั้นประตูด้วยลูกกรงไม้กันเด็กออกมานอกถนน และมีเก้าอี้ครูนั่งเฝ้าในกรณีที่ต้องปล่อยเด็กมาวิ่งเล่นที่บาทวิถี

รูปที่ 7 อาจารย์ สมคิด จิระทัศนกุล แสดงตัวเป็นสารถีรถสามล้อและ อาจารย์วนิดา พึ่งสุนทร แสดงตัวเป็นผู้โดยสารยืนอยู่ข้าง ๆ ภาพฉากหลังจะแลเห็นถนนขนาดใหญ่ที่โล่งไม่มีรถและผู้คนสัญจร

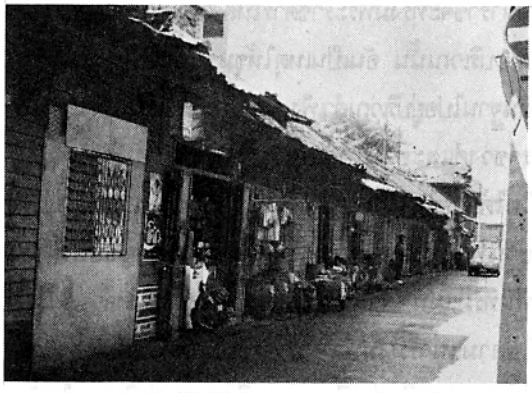
รูปที่ 8 ความสดชื่นเล็ก ๆ น้อย ๆ จากกระถางต้นโบตั๋นในบริเวณลานเล็ก ๆ หน้าบ้าน

จากการบรรยายถึงลักษณะทางกายภาพของชุมชนเมืองในคุนมิง มณฑลยูนนาน ทางตอนใต้ของสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ใกล้กับภาคเหนือของไทย และมีชนกลุ่มน้อยเผ่าต่าง ๆ รวมทั้งคนไทหลายเผ่าอาศัยอยู่ด้วย คงจะทำให้พอมองเห็นภาพของชุมชนเมือง และสภาพแวดล้อมของชุมชนพักอาศัยในเมืองได้พอสมควร ว่า เป็นชุมชนเมืองที่มีทัศนียภาพโดยส่วนรวมน่าสนใจ ยังคงลักษณะสถาปัตยกรรมแบบประเพณีพื้นถิ่นของจีน แต่ทว่ามีความหนาแน่นของประชากรเกินกว่าที่คาดว่าควรจะเป็น เมื่อเปรียบเทียบกับสภาพอาคารและกลุ่มอาคารที่มองเห็นทางกายภาพ หากมองย้อนหลังไปเมื่อ 50 ปี หรือ 100 ปีก่อนหน้าที่สภาพบ้านเมือง ชุมชน และลักษณะสถาปัตยกรรมแบบท้องถิ่นเท่าที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน กับจำนวนประชากรที่ไม่แออัดเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ลักษณะบ้านเมืองของชุมชนเมืองในคุนมิง คงจะเป็นชุมชนที่เคยมีความน่าอยู่ และมีความร่มเย็นในการอยู่อาศัยชุมชนหนึ่งทีเดียว เพราะจากสภาพภูมิประเทศซึ่งมีความเอียงลาดเล็กน้อยในบางพื้นที่ ทำให้ทัศนียภาพส่วนรวมของชุมชนมีความลดหลั่น สวยงามยิ่ง

เมื่อบรรยายถึงสภาพของชุมชน และสถาปัตยกรรมในชุมชนเมืองของคุนมิงไปแล้ว ใคร่เปรียบเทียบกับความ "*ละม้าย คล้าย เหมือน*" ของชุมชนเมืองซึ่งเป็นย่านพักอาศัยดั้งเดิมของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนในกรุงเทพฯ บ้าง เพื่อให้เห็นภาพรวมของการเปรียบเทียบไปพร้อม ๆ กัน

จากการศึกษาความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐานของคนจีนในกรุงเทพฯ และธนบุรีพบว่า ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีได้มีชาวจีนตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณฝั่งธนบุรีในพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาย่านท่าดินแดงอยู่แล้ว และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนจีนฝั่งธนบุรีก็มีความสัมพันธ์กับชุมชนจีนดั้งเดิมที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณท่าช้างวังหลวงของฝั่งพระนคร ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจะทรงมีพระราชดำริให้สร้างพระบรมมหาราชวัง ณ บริเวณนั้น อันเป็นเหตุให้ชุมชนจีนในยุคนั้นได้ย้ายถิ่นฐานไปอยู่บริเวณสำเพ็ง และขยายตัวออกไปถึงเยาวราช ราชวงศ์และย่านใกล้เคียง สำหรับชุมชนจีนฝั่งธนบุรีไม่ได้ย้ายไปไหน ยังคงปักหลักอยู่บริเวณเดิมอันเป็นย่านท่าเรือขนส่งข้าว และสินค้าอื่น ๆ ตั้งแต่บริเวณพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยานับแต่วัดประยูรวงศาวาส เรื่อยไปตามแนวริมแม่น้ำ มาจรดบริเวณพื้นที่รอบ ๆ วัดทองธรรมชาติ ต่อเนื่องมาจนถึงชุมชนท่าดินแดงในปัจจุบัน ซึ่งเป็นบริเวณท่าเรือติดต่อระหว่างฝั่งธนบุรี และฝั่งกรุงเทพฯ ย่านสี่พระยา และราชวงศ์

ลักษณะทางกายภาพของชุมชนจีนบริเวณนี้น่าสนใจ เพราะมิใช่เป็นลักษณะชุมชนพาณิชย์พักอาศัยแบบที่เราเห็นคุ้นตา แบบเยาวราช ราชวงศ์ แต่เป็นลักษณะของชุมชนพักอาศัยจริง ๆ ซึ่งมีบรรยากาศถอดแบบมาจากบรรยากาศชุมชนพักอาศัยในเมืองจีนมาอย่างไม่ผิดเพี้ยน หากเดินเข้าชุมชนจากบริเวณตรอกเล็ก ๆ ใกล้ท่าเรือข้ามฟากแม่น้ำเจ้าพระยาย่านท่าดินแดง เข้าไปยังกลุ่มอาคารพักอาศัย ซึ่งมีรูปแบบของอาคารเป็น 2 ประเภท เช่นเดียวกับรูปแบบของชุมชนเมืองในคุนมิงดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น กล่าวคือประเภทแรกเป็นอาคารแถวชั้นเดียวกระหนาบสองข้างถนนซอยขนาดเล็ก ซึ่งมีความกว้างขวางของถนนไม่เกิน 4 เมตร ส่วนอีกประเภทหนึ่ง คืออาคารกลุ่มมีลานดินตรงกลาง อาคารประเภทหลังมีเหลืออยู่เพียงไม่กี่กลุ่มและสภาพค่อนข้างทรุดโทรมเพราะขาดการบำรุงรักษา ช่องทางเข้ากลุ่มอาคารจะเป็นซอกเล็ก ๆ ดังที่เห็นในภาพ (รูปที่ 9) หากดูจากภาพถ่าย และถ้าไม่ได้ชี้แจงว่าภาพนี้ถ่ายจากชุมชนในกรุงเทพฯ อาจคิดว่าเป็นภาพบ้านเรือนในชนบทของจีนก็ได้ เพราะลักษณะสภาพแวดล้อมและบรรยากาศโดยทั่วไปเหมือนกันมาก บริเวณลานเล็ก ๆ กลางกลุ่มอาคารใช้เป็นที่พักผ่อนของชุมชนย่อย จะแลเห็นชาวบ้านนั่งล้อมวงเล่นหมากรุกกันอย่างออกรส (รูปที่ 10)

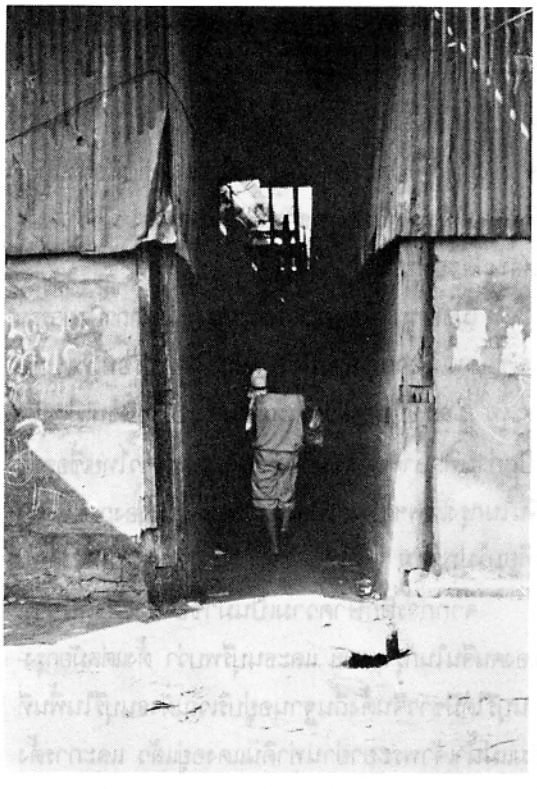
รูปที่ 9 สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของชุมชนพักอาศัยของชาวไทยเชื้อสายจีนที่ท่าดินแดง ธนบุรี

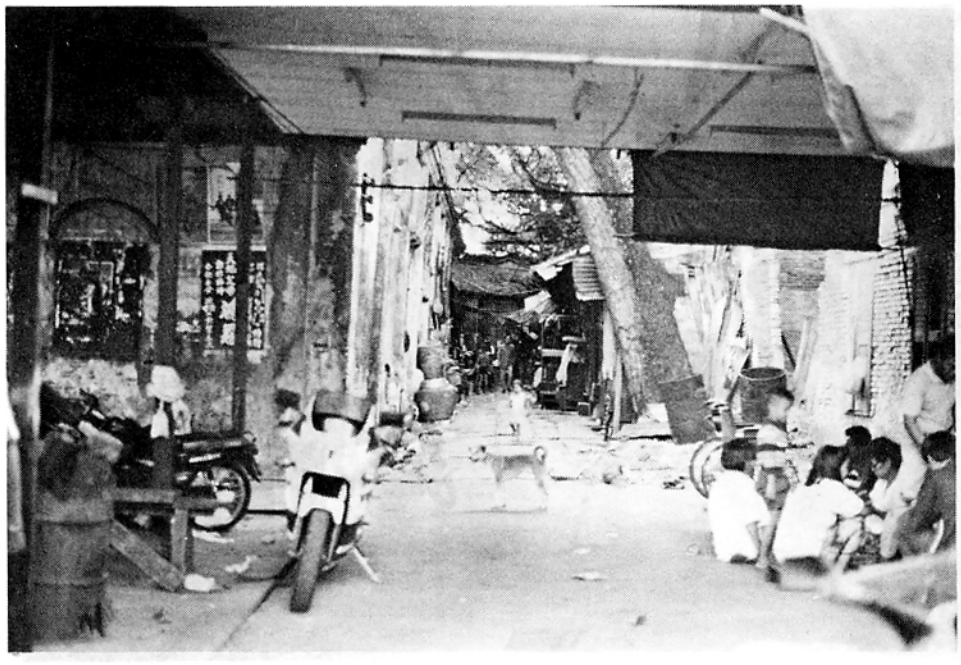
รูปที่ 10 ลานโล่งระหว่างกลุ่มอาคารที่ผู้คนใช้พักผ่อน ซ้ายมือของภาพมีคนจับกลุ่มเล่นหมากรุกกันอย่างออกรส

นอกจากกลุ่มอาคารซึ่งมีพื้นที่ว่างระหว่างกลุ่มนอกจากที่กล่าวแล้ว ยังพบว่าเนื่องจากบริเวณชุมชนดังกล่าวเป็นชุมชนพักอาศัยซึ่งต่อเนื่องกับอาคารที่เป็นโรงเก็บสินค้าดั้งเดิมริมน้ำ ซึ่งในยุคก่อนครั้งตั้งกรุงเทพฯ ใหม่ ๆ ใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นโรงสี โรงเก็บข้าวสารและสินค้าอื่น ๆ เพื่อเตรียมขนส่งทางน้ำไปยังแหล่งอื่น ๆ ทั้งมีการใช้พื้นที่ลานโล่งด้านหน้า และด้านข้างโรงเก็บสินค้าเป็นที่วางของเพื่อขนถ่าย ปัจจุบันโรงเก็บสินค้าขนาดใหญ่ดังกล่าวไม่มีการใช้งานแล้ว (รูปที่ 11) ทรุดโทรมและทิ้งรกร้างทำให้กลายเป็นที่พักอาศัยชั่วคราวของชาวบ้านที่ไม่มีที่พักอาศัยเป็นของตนเอง ดังนั้นพื้นที่ลานโล่งซึ่งเคยใช้เป็นที่วางของเพื่อขนถ่ายสินค้า ก็กลายสภาพเป็นที่ว่างส่วนกลางของชุมชนพักอาศัยนี้ไปในตัว ดังจะเห็นในภาพว่าผู้คนในย่านนี้ใช้พื้นที่โล่งระหว่างอาคารคลังสินค้าเป็นที่พักผ่อน จับกลุ่มสนทนา (รูปที่ 12) รวมทั้งเป็นที่จอดรถจักรยานยนต์ ซึ่งเป็นยานพาหนะที่สามารถให้บริการในตรอกซอยขนาดเล็กเหล่านี้ได้

เนื่องจากชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณท่าดินแดงนี้มีบริเวณกว้างขวาง ดังนั้นสภาพทางกายภาพของ

รูปที่ 11 ซอกทางเข้าชุมชนจากด้านท่าน้ำท่าดินแดง เป็นทางเข้าระหว่างอาคารซึ่งเป็นโรงเก็บสินค้า

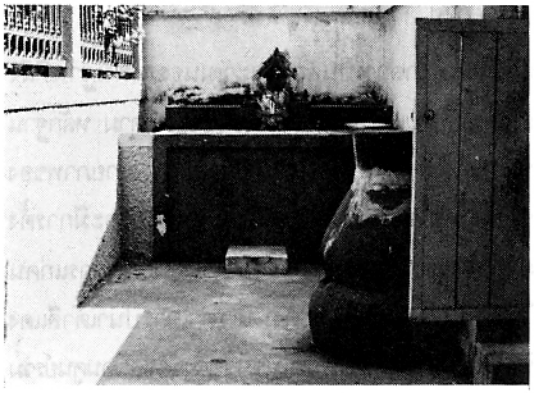

รูปที่ 12 ลานข้างโรงเก็บสินค้าเก่าซึ่งหมดอายุการใช้งานแล้ว กลายสภาพเป็นที่ว่างของชุมชนที่ใช้ประโยชน์อเนกประสงค์ ทั้งนันทนาการและบริการ

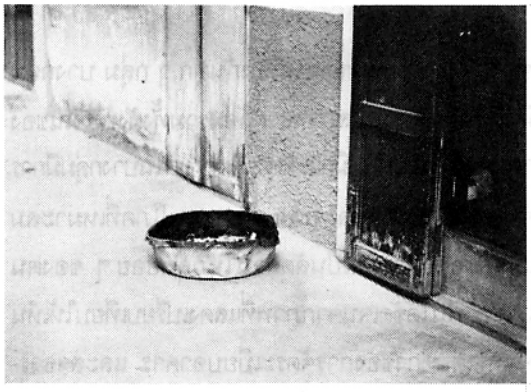
ชุมชนจึงมิได้มีเอกภาพเหมือนกันทุก ๆ กลุ่ม บางกลุ่มมีสภาพอาคารและสภาพแวดล้อมรวมทั้งผังบริเวณของกลุ่มย่อยที่รกรุงรังไม่มีการจัดระเบียบ แต่ในบางกลุ่มมีการจัดระเบียบอาคารและระบบสาธารณูปโภคที่เหมาะสมและสะอาดมีความเป็นสัดส่วนในกลุ่มย่อย ๆ ของตน โดยจะเห็นได้ชัดเจนจากภาพที่แสดงเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของการจัดระเบียบอาคาร และสาธารณูปโภคของชุมชนรวมทั้งการรักษาความสะอาด (รูปที่ 13) ความแตกต่างทางกายภาพดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของสังคมและรายได้ของชุมชนแต่ละกลุ่มด้วย ในชุมชนย่อยที่มีการจัดระเบียบอาคารและสาธารณูปโภคเป็นกลุ่มที่มีรายได้ต่อครอบครัวค่อนข้างสูงคือมีการกินดีอยู่ดี ดังนั้นในชุมชนลักษณะนี้มีโอกาสนึกถึงความเชื่อที่ตอบสนองการกินดีอยู่ดีที่ตนได้รับ ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะวัฒนธรรมพื้นฐานที่ฝังแน่นอยู่กับคนเอเชียไม่ว่าจะเป็นชนชาติใดก็ตาม หลักฐานที่แสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมในลักษณะทางกายภาพของชุมชน คือในพื้นที่เล็ก ๆ ของชุมชนย่อย จะมีการตั้งศาลเจ้าและเตาเผา เครื่องบูชาไว้เพื่อให้บริการแก่คนในชุมชน (รูปที่ 14) ดังนั้น เตาเผารูปน้ำเต้าสีแดงซึ่งตั้งอยู่ปลายสุดของพื้นที่ในชุมชนจึงเป็นเสมือนศูนย์รวมในการพบปะของผู้คนในชุมชนไปโดยปริยาย เพราะปรากฏว่ามีผู้คนไปไหว้และเผาเครื่องบูชากันสม่ำเสมอไม่ว่างเว้น ส่วนบ้านใดที่ต้องการทำพิธีเฉพาะให้แก่บรรพบุรุษของตน ก็จะตั้งชามอ่างเผากระดาษเงิน กระดาษทองไว้หน้าบ้าน (รูปที่ 15) บริเวณถนนซอยเล็ก ๆ ที่เปิดโล่ง และสะอาด ลักษณะการจัดพื้นที่เฉพาะดังกล่าวไม่พบในกลุ่มของชุมชนย่อยที่มีรายได้ต่ำ ทั้งนี้

รูปที่ 13 กลุ่มอาคารในชุมชนย่อยที่มีการจัดระเบียบอาคาร และจัดระบบสาธารณูปโภค

รูปที่ 14 แท่นบูชาและเตาเผาเครื่องบูชาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เล็ก ๆ แต่สงบ ซึ่งตั้งอยู่ปลายสุดของชุมชนย่อย

รูปที่ 15 ชามอ่างสังกะสีเอาไว้เผากระดาษเงินกระดาษทอง เซ่นไหว้หน้าอาคาร

เนื่องจากสภาพแวดล้อมของชุมชน และการปล่อยปละละเลยต่อการรักษาความสะอาด รวมทั้งความบีบรัดในการดำรงชีวิตไม่เอื้ออำนวยต่อกิจกรรมดังกล่าว

ลักษณะอาคารโดยทั่วไปเป็นเรือนแถว บ้างก็ก่ออิฐฉาบปูน บ้างก็เป็นเรือนแถวไม้ซึ่งเปิดประตูทางเข้าของแต่ละบ้านอย่างกว้างขวาง แบบประตูบานเฟี้ยม ซึ่งสามารถปรับขนาดใหญ่เล็กของประตูได้ตามความต้องการของเจ้าของบ้าน ความกว้างของแต่ละคูหาไม่เกิน 4 เมตร ความลึกประมาณ 6 - 8 เมตร ซึ่งเป็นขนาดความลึกที่น้อยกว่าตึกแถวที่สร้างโดยทั่วไปในปัจจุบัน ชาวบ้านใช้ห้องแบบอเนกประสงค์และนิยมนำม้านั่งพักผ่อน มาตั้งหน้าบ้านของแต่ละครอบครัว เพื่อใช้เป็นที่นั่งพักผ่อนและสังสรรค์ระหว่างเพื่อนบ้านไปในตัว ลักษณะการอยู่อาศัยดังกล่าวเหมือนกับลักษณะชุมชนในเมืองคุนมิงเป็นอย่างมาก เพียงแต่ลักษณะบ้านเมืองในชุมชนเมืองคุนมิงแสดงลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบดั้งเดิมของจีนมากกว่าที่พบเห็นในชุมชนท่าดินแดง แต่หากมองภาพรวมของสภาพการตั้งถิ่นฐานชุมชน ลักษณะผังบริเวณ และการรวมกลุ่มอาคารตลอดจนพื้นที่ใช้งานเพื่อเป็นส่วนกลางของชุมชนแล้ว จะเห็นว่ามีความ "*ละม้าย คล้าย เหมือน*" ในหลาย ๆ แง่มุม ซึ่งแสดงถึงอิทธิพลของลักษณะวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ยังฝังแน่นและให้ผลต่อเนื่องกันมาหลายชั่วอายุคน

เมื่อกล่าวถึงความเหมือนทางด้านกายภาพของชุมชนเมืองทั้งสองแห่งแล้ว ใคร่เสนอการมองในมุมต่าง ๆ ที่นอกเหนือจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพบ้าง คือย้อนกลับมาพิจารณาความเหมือนและความต่างในการดำรงชีวิตและสังคมของชุมชนทั้งสองแห่งบ้าง ตามที่ได้กล่าวบรรยายตั้งแต่เริ่มต้นบทความนี้แล้วว่าในชุมชนเมืองของคุนมิง ซึ่งสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้บรรยากาศที่น่าสนใจในลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นดั้งเดิม รวมทั้งรูปลักษณะภูมิประเทศของชุมชนมีทั้งตั้งอยู่บนที่ราบและบนเนินต่อเนื่องกันทำให้ทัศนียภาพโดยส่วนรวมออกมาสวยงาม แต่เนื่องจากปริมาณประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนมิได้สมดุลกับจำนวนหน่วยของพื้นที่พักอาศัย ฉะนั้นการดำรงชีวิตในแต่ละชุมชนจะแออัดยัดเยียดสุดจะประมาณได้ "*การอยู่*" เป็นเพียงสนองความจำเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตเท่านั้น และในสภาพสังคมดังกล่าว เราไม่สามารถค้นหารอยยิ้ม หรือมิตรภาพที่เด่นชัดจากการเยี่ยมเยือน ทุกคนทำงานอย่างเหนื่อยอ่อนเพื่อชีวิตรอด ต่างกับชีวิตและสังคมในชุมชนท่าดินแดง ซึ่งสภาพแวดล้อมทางกายภาพช่างเหมือนกับชุมชนดั้งเดิมของจีนไม่ผิดเพี้ยน แต่ทว่าบรรยากาศของการเยี่ยมเยือนเต็มไปด้วยมิตรภาพและไมตรีจิตจากผู้คนในชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะพื้นฐานของอุปนิสัยคนไทย ซึ่งผสมผสานดื่มด่ำลึกเข้าไปอยู่ในคนไทยเชื้อสายจีนรุ่นใหม่ ที่อาศัยอยู่ต่อเนื่องกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ลักษณะสภาพภายนอกไม่สวยงามเท่าชุมชนเมืองในคุนมิง แต่ทุกบ้านมีความเป็นอยู่ในลักษณะที่เรียกได้ว่า "*ร่มเย็นเป็นสุข*" อันเป็นวลีไทย ๆ ที่มีความหมายมากมายสุดประมาณได้ ในวิถีชีวิตแบบจีน ๆ ไทย ๆ ที่ได้พบมา